

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Examens (CvE) op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet CvE de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommitteerde toekomen.
- 3 De gecommitteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Examens.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Examens van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
 - 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, hoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;

- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
 - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
 - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
 - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.
- NB2 Als het College voor Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.
Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.
Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:
- NB
- a. Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
 - b. Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden WOLF-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt. In dat geval houdt het College voor Examen bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 45 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Emoties van Afrika tot Japan

1 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat het onderzoek van Ekman de stelling van Darwin in tekst 1 bevestigt, omdat de door Ekman aangetoonde herkenbaarheid van basisemoties tussen verschillende culturen bevestigt dat deze emoties een natuurlijke oorsprong hebben, zoals Darwin stelde 1
- een weergave van één van de volgende drie kritiekpunten op de onderzoeksmethode van Ekman: te beperkt aantal foto's / verschil in testresultaten door eerder contact / verschil in testresultaten door overlap emoties 1
- een weergave van één van de volgende twee kritiekpunten op de conclusie van Ekman: één gezichtsuitdrukking kan voor verschillende emoties staan / emoties leiden niet noodzakelijk tot een gezichtsuitdrukking 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Ekman liet Papoea's via een tolk bij verschillende emotionele situaties een gezicht trekken en maakte daar foto's en video's van. Hij liet de foto's vervolgens aan Amerikanen zien. Het bleek dat zij de uitgedrukte basisemoties herkenden. Met dit experiment werd dus de stelling van Darwin in tekst 1 bevestigd dat emotionele uitingen in verschillende culturen een natuurlijke oorsprong hebben en daarmee universeel zijn 1
- Op de onderzoeksmethode van Ekman is de volgende kritiek mogelijk: 1
(één van de volgende drie punten):
 - de proefpersonen uit Papoea kregen maar een paar situaties en de proefpersonen uit Amerika maar een paar foto's voorgelegd. Dat levert al gauw de gewenste uitkomsten op;
 - Papoea-proefpersonen die contact hadden gehad met westerlingen haalden betere testresultaten dan diegenen die helemaal geen invloed van het Westen hadden ondergaan;
 - proefpersonen hadden vaak moeite om emoties als verdriet en woede uit elkaar te houden. Het resultaat is dan minder betrouwbaar.
- Op de conclusies van Ekman is de volgende kritiek mogelijk: 1
(één van de volgende twee punten):
 - mensen met dezelfde gezichtsuitdrukkingen hebben of voelen niet per se dezelfde emoties, dat kan bij twee personen binnen één cultuur al verschillen;
 - niet alle emoties worden door mensen altijd tot uitdrukking gebracht. Denk aan Tibetaanse monniken die na een jarenlange meditatieve training erin zijn geslaagd om natuurlijke schrikreacties te maskeren.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

2 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van het constructivistische standpunt in het nature-nurture-debat: nadruk op de vorming van emoties binnen een cultuur en daarmee op het nurture-standpunt 1
- een argument voor het constructivistische standpunt vanuit tekst 2: de onderzoeksomgeving is van invloed op emoties 1
- een uitleg van het reductionistische standpunt in het nature-nurture-debat: nadruk op biologische basis van emoties en daarmee op het nature-standpunt 1
- een argument voor het reductionistische standpunt vanuit tekst 2: aanvankelijk heeft iedereen dezelfde emotionele reactie 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens constructivisten worden emoties vormgegeven binnen een bepaalde cultuur of setting en zijn ze daarvan afhankelijk. Ze benadrukken dus de nurture-kant 1
- De Japanners glimlachen meer als de onderzoeker erbij is en tonen minder weerzin dan de Amerikanen. Bij het slow-motion afspelen van de opnamen blijken de Japanners hun gezichtsuitdrukking van weerzin na een fractie van een seconde te maskeren. Kennelijk heeft de omgeving invloed op hoe ze omgaan met emoties, wat een argument is voor het constructivistische standpunt dat emoties worden vormgegeven binnen een bepaalde setting 1
- Reductionisten benadrukken de nature-kant van emoties en stellen dat mensen op grond van hun overeenkomstige biologische basis en hersenstructuur dezelfde basisemoties hebben 1
- Zowel Japanners als Amerikanen reageren in eerste instantie hetzelfde op de filmclips, ook wanneer er een onderzoeker bijzit. Dit is een argument voor het reductionistische standpunt dat mensen dezelfde basisemoties hebben door een overeenkomstige biologische basis 1

3 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg in welk opzicht dit experiment blijkt geeft van een cognitivistische benadering van emoties: de menselijke emotiemeters gaan op zoek naar leugens en moeten daarbij dus redenen en overtuigingen achter de lichamelijke aspecten betrekken 1
- een uitleg in welk opzicht dit experiment blijkt geeft van een fysiologische benadering van emoties: aandacht van de menselijke emotiemeters voor de kleinste nuances in lichamelijke uitingen 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- De menselijke detectors interpreteren de lichamelijke verschijnselen en proberen vast te stellen of er sprake is van leugens. Er wordt mede gezocht naar cognitieve aspecten die ten grondslag liggen aan de lichamelijke uitingen. In dit opzicht is er sprake van een cognitivistische benadering. Het cognitivisme gaat immers uit van redenen en overtuigingen, die de grondslag vormen van emoties 1
- Uit het experiment blijkt dat de menselijke emotiemeters afgaan op de kleinste nuances in gezichtsuitdrukkingen, lichaamstaal en manieren van bewegen. Het zijn dus vooral de lichamelijke uitdrukkingen van de emoties aan de hand waarvan de menselijke leugendetectors hun conclusies trekken. Dat is een belangrijk argument om te stellen dat Ekmans benadering fysiologisch is 1

4 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argument vanuit de cognitivistische benadering van emoties tegen de fysiologische benadering van emoties: emoties zijn niet te reduceren tot lichamelijke verschijnselen 1
- een argumentatie dat deze kritiek kan worden weerlegd met behulp van de technologische emotiemeter, wanneer deze in staat blijkt om alleen op basis van fysieke verschijnselen de emotie juist te benoemen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- In de fysiologische benadering van emoties gaat het om de lichamelijkheid van emoties. Emoties zijn in de kern lichamenlijk. In de cognitivistische benadering van emoties wordt gesteld dat de kern van een emotie niet in de lichamenlijkheid zit, maar in de overtuigingen bij en redenen achter die emoties. Emoties hoeven zich niet per se lichamenlijk te tonen 1
- Volgens mij kan deze cognitivistische kritiek op de fysiologische benadering in bepaalde gevallen worden weerlegd. Namelijk als de technologische emotiemeter in staat is de lichamenlijke verschijnselen waar te nemen, zoals minutieuze veranderingen in de pupillen of het knipperen van de ogen. Als de camera de fysieke kant perfect vastlegt en aan de hand daarvan vaststelt om welke emotie het gaat, dan is daarmee de cognitivistische kritiek weerlegd 1

5 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie vanuit de plichtethiek, deugdeethiek of het utilitarisme, of het geoorloofd is om emotionele reacties van mensen op reclames op billboards te filmen 1
- een uitleg van de bij de argumentatie gebruikte ethische theorie 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Ik heb grote problemen met deze publieke ingreep op onze privacy. We worden al te pas en te onpas gefilmd omwille van onze vermeende veiligheid. Maar ook dit veiligheidsargument gaat niet meer op als er nu ook toestemming komt om onze emotionele reacties op billboards te filmen. Het filmen dient alleen de belangen van de commercie en het verhogen van de winst, waar ik principieel op tegen ben 1
 - Daarbij baseer ik me op de plichtethiek: het mag nooit een regel zijn dat we de medemens alleen maar zien als middel, in dit geval met als doel het behalen van winst. Bij de plichtethiek van Kant moet de medemens immers ook als een doel worden beschouwd, dat wil zeggen: dat we hem of haar respecteren alleen al vanwege zijn of haar mens-zijn 1
- of
- Ik heb geen problemen met het filmen van onze emotionele reacties op billboards langs de weg. Ons leven in het publieke domein is allang niet meer een privéaangelegenheid. We worden zeker in steden uitgebreid gefilmd, dus privacy bestaat sowieso al nauwelijks. Dat we ook nog worden gefilmd ten behoeve van commerciële doeleinden is natuurlijk wel een stap verder, maar ik vraag me af of de informatie die men hiermee opdoet wel zo gevoelig is als vaak wordt gesuggereerd 1
 - We ondervinden van dit filmen immers geen nadelen, hoogstens voordelen. Want als bedrijven door de emotionele reacties op de billboards beter begrip krijgen van wat mensen raakt en aanspreekt, kan de productie van goederen beter afgestemd worden op de consument en is er bovendien sprake van minder verspilling. En daar hebben alle consumenten voordeel van. Kortom: het grootste nut voor het grootste aantal wordt ermee gediend. Dit is de benadering van het utilitarisme waar ik goed achter kan staan 1
- of
- Ik vind het filmen van emotionele reacties van mensen op billboards een uitwas van de moderne samenleving waarin alles draait om de economie en het streven naar winst. Ik ben er dus negatief over, want het culturele leven van mensen wordt daarmee ondergeschikt gemaakt aan het verdienen van geld op zo efficiënt mogelijke manier 1
 - Dat vind ik een vorm van onmatigheid die niet past bij de deugdedische benadering van het leven waar ik voor ga. Daarin gaat het om het ontwikkelen van de juiste levenshouding vanuit de vraag: wat voor mens wil ik zijn? In groter verband zou je kunnen stellen: in wat voor samenleving zou ik willen leven? In de samenleving waar ik naar wil streven draait het niet om geld, maar om goede verhoudingen tussen mensen. Daaraan is het streven naar winst ondergeschikt. Het verdienen van geld, zoals via het filmen van emotionele reacties op billboards, mag geen doel op zichzelf zijn, maar slechts een middel om het samenleven van mensen mogelijk te maken 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

6 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie dat Humes opvatting van trots het best aansluit op de houding van de Japanners omdat zij vooral trots zijn op waar ze zich verbonden mee voelen en niet of minder op hun verdiensten 1
- een uitleg van de opvatting over trots van Aristoteles: een evenwicht tussen ambitie en verdienste welke tot uitdrukking komt in een houding die het midden houdt tussen verwaandheid en nederigheid 1
- een uitleg van de opvatting over trots van Hume: alles wat voor ons waardevol is en dat we betrekken op ons 'ik' als object, kan een oorzaak van trots zijn 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Bij Aristoteles gaat het bij trots om prestaties en daden. Maar bij Hume wordt trots breder uitgelegd en kan het ook te maken hebben met de zaken waarmee we ons verbonden voelen, zoals de eigen persoon of het eigen land. Alleen de opvatting van Hume is dus van toepassing op de houding van de Japanners. Er is immers sprake van een trotse houding ten aanzien van de eigen persoon en de eigen school en niet op eigen prestaties of verdiensten waar Aristoteles de nadruk op legt 1
- Bij Aristoteles is van trots sprake als het gaat om een evenwicht tussen verdienste en ambitie. Iemand met hoge ambities en grote verdiensten is trots. Trots is daarmee een karakterhouding die het midden houdt tussen verwaandheid en nederigheid 1
- Bij Hume kan iedere waardevolle eigenschap van onze geest, ons lichaam of alles wat op enige manier met ons verbonden is – bijvoorbeeld je land, je familie of bezit – een oorzaak zijn van trots. Deze oorzaken brengen volgens de opvattingen van Hume emoties als trots voort. De trots zorgt ervoor dat deze oorzaken worden overgebracht naar het 'ik' (als object) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

7 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van de opvatting over trots van het Christendom: trots als zich van God afkeren 1
- een weergave van de opvatting over trots van de Islam: trots als het verwerpen van de waarheid omwille van eigendunk 1
- een beargumenteerd standpunt over de eigen waardering van trots waarin de Japanse en de religieuze visies op trots vanuit Christendom en Islam zijn betrokken 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- De christelijke Paus Gregorius de Grote plaatste trots bovenaan het lijstje van de zeven hoofdzonden. Trots houdt volgens christelijke filosofen zoals Augustinus of Thomas van Aquino in dat men zich op zichzelf richt en zich daarmee afkeert van God 1
- In het heilige boek van de Islam, de Koran, spreekt de Profeet over trots op een negatieve manier: trots als het verwerpen van de waarheid omwille van eigendunk of het neerkijken op andere mensen. Daarbij wordt gesteld dat wie ook maar enigszins trots is, nooit het Paradijs kan binnengaan 1
- Ik ben van mening dat je terecht trots mag zijn op prestaties waarvoor je hard hebt gewerkt. Dat heeft niets met arrogantie of eigendunk te maken. Maar trots of fierheid kan ook naar de andere kant doorslaan en zich uiten in het neerkijken op anderen vanuit arrogantie. Dat negatieve aspect wordt door de Profeet en Paus Gregorius de Grote eenzijdig benadrukt. Er is een blindheid, lijkt het, voor de positieve kanten van trots. Dat positieve aspect kom ik wel tegen bij de houding van de Japanners na de vloedgolf. Ze geven blijk van een grote mate van discipline en zelfrespect ondanks de ellendige situatie waar ze in terecht zijn gekomen. Hun houding wordt op een positieve manier gekenmerkt door trots 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

8 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van de opvatting van woede van Aristoteles: woede als middenweg tussen gelatenheid en opvliendheid 1
- een uitleg van de opvatting van woede van Seneca: woede als karakterfout 1
- een argumentatie dat in de beschrijving van de omgang met woede in tekst 3 de opvatting hierover van Seneca te herkennen is 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Woede of boosheid bij Aristoteles is een drang tot wraakneming. Het doet pijn, maar heeft ook een genotvolle kant: de wraakneming. Boosheid is in orde als het een middenweg is tussen gelatenheid (over je heen laten lopen) of opvliendheid (overal een punt van maken). Wie op het goede moment en in de juiste mate boos kan zijn, is bedaard 1
- Seneca ziet woede als een karakterfout, het is een vorm van tijdelijke waanzin, men is zichzelf niet meer meester. Als de rede zich met emoties inlaat, kan hij niet langer bedwingen wat hij had kunnen verwijderen. Als de geest in emotionele opwinding is en uit evenwicht is gebracht, is alle redelijkheid verdwenen 1
- Het standpunt van Seneca is het best te herkennen in tekst 3. Ook Seneca benadrukt dat niemand een voordeel heeft van woede en dat het een menselijke fout is. Bij Seneca is woede een staat van opwinding die de geest uit evenwicht haalt, terwijl in tekst 3 gesproken wordt over uitputting van mentale energie. Woede leidt zowel bij Seneca als in tekst 3 tot tweedracht, oorlog en vernietiging. Door redelijk te zijn, wordt woede bij Seneca uitgebannen, terwijl dat in tekst 3 gebeurt door het principe van seiryoku zenyo toe te passen: het juiste doen op het juiste moment 1

Opgave 2 Emoties rondom Joran

9 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat een uitleg dat de verontwaardiging over Van der Sloot een emotie is die voldoet aan de vier onderdelen van de gegeven definitie, waarbij telkens een bijbehorende vooronderstelling is weergegeven: (1 scorepunt per juist toegepast element met bijbehorende vooronderstelling toekennen)

- een reactie: een lichamelijke of geestelijke beweging van het gemoed 1
- van een levend wezen: van mensen, maar ook van dieren 1
- op een gebeurtenis: die niet alleen in de werkelijkheid maar ook in de verbeelding kan plaatsvinden 1
- die als belangrijk wordt ervaren: emoties maken deze belangen zichtbaar of invoelbaar 1

voorbeeld van een goed antwoord:

De verontwaardiging over Joran van der Sloot voldoet aan de vier kenmerken van de gegeven definitie van een emotie, want:

- Het is een reactie: de verontwaardiging geeft een of andere gemoedsbeweging aan.
Vooronderstelling hierbij is dat een reactie zowel een lichamelijke als een geestelijke beweging kan behelzen, of zelfs beiden 1
- Van een levend wezen: de mensen die verontwaardigd zijn, zijn levende wezens.
Vooronderstelling is dat niet alleen mensen, maar ook andere levende wezens, zoals dieren emoties kunnen hebben 1
- Op een gebeurtenis: die betreft hier het handelen van Joran (een moord plegen, liegen).
Vooronderstelling hierbij is dat een gebeurtenis niet in de onmiddellijke werkelijkheid plaats hoeft te vinden, het kan ook om iets van de verbeelding gaan. Dus ook als Joran helemaal geen moord heeft gepleegd of zou liegen, maar dit slechts roddels zouden zijn en dus een kwestie van de verbeelding, zou het een emotie zijn 1
- Die als belangrijk wordt ervaren: de verontwaardiging betreft een kwestie van leven en dood, van een misdrijf en leugenachtigheid. Dit zijn voor de meeste mensen zaken die voor hen belangrijk zijn, zodat een schuldige op een eerlijke manier berecht kan worden.
Vooronderstelling hierbij is dat emoties belangen zichtbaar of invoelbaar maken 1

Opmerking

Bij elk onderdeel kan ook een andere vooronderstelling worden weergegeven, mits deze filosofisch relevant is en wordt uitgelegd.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

10 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van Aristoteles' opvatting over medelijden: medelijden is terecht als er sprake is van onheil, dat jou ook had kunnen treffen, waaraan jij geen schuld hebt en dat zich in de buurt afspeelt 1
- een uitleg van Schopenhauers opvatting over medelijden: medelijden benadrukt de fundamentele identiteit tussen mensen 1
- een weergave van het punt waarop Aristoteles' opvatting over medelijden van die van Schopenhauer verschilt: Aristoteles' opvatting is voorwaardelijk, terwijl die van Schopenhauer een onvoorwaardelijk basisgegeven van de mens behelst 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Aristoteles vindt dat medelijden alleen terecht is als er sprake is van een groot onheil dat ook jou had kunnen treffen. Bovendien mag je zelf geen schuld hebben aan dat onheil en moet het zich in jouw nabijheid afspelen 1
- Schopenhauer vindt dat medelijden gegeven is met de Wil, de oerkracht die ieder mens drijft. Mensen zijn fundamenteel identiek, het lijden van de één is het lijden van de ander 1
- Het verschil is dat medelijden volgens Schopenhauer een onvoorwaardelijk basisgegeven is van ieder mens, terwijl Aristoteles vindt dat medelijden alleen terecht is als het aan bepaalde voorwaarden voldoet 1

Opmerking

Bij de uitleg van Aristoteles' opvatting over medelijden alleen 1 scorepunt toekennen als alle vier de elementen van medelijden juist zijn verwerkt.

11 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat een weergave en correcte toepassing van de doelen van een redevoering: (1 scorepunt toekennen per weergave en correcte toepassing)

- informeren: het geven van informatie over de zaak Holloway 1
- behagen: het oproepen van nieuwsgierigheid door de aankondiging 1
- ontroeren: het opwekken van emotie door de bekentenis aan het eind van de uitzending 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Informeren: de kijker krijgt informatie over wat er wellicht met Holloway is gebeurd door de bekentenissen van Joran en door het commentaar van Peter R. de Vries 1
- Behagen: de aankondiging dat Peter R. de Vries in de aflevering de zaak zal oplossen, roept nieuwsgierigheid en spanning op. De kijker kan er eens lekker voor gaan zitten om te genieten van een spannende ontknoping. Dat is een manier om de toeschouwer te behagen 1
- Ontroeren: de gruwelijke bekentenis wordt pas aan het eind getoond om in te werken op het gemoed van de toeschouwers. Kennelijk was het overtuigend, want de zaak werd heropend 1

12 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat de kritiek van Plato overeenkomt met de kritiek op het programma van Peter R. de Vries omdat het in beide gevallen gaat om winstbejag 1
- een uitleg dat de kritiek van Plato overeenkomt met de kritiek op het programma van Peter R. de Vries omdat het in beide gevallen niet gaat om streven naar waarheid 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Plato richten redevoeringen zich op het behalen van winst voor de redenaar. Ook de kritiek op het programma van De Vries luidt dat hij vooral een op sensatie gericht programma heeft gemaakt waarmee hij zelf veel geld heeft verdiend 1
- Volgens Plato heeft de retorica niets met waarheid of waarheidsvinding te maken. Ook de kritiek op het programma van De Vries luidt dat er geen harde bewijzen boven tafel zijn gekomen. Volgens critici is er alleen een bekentenis onder invloed van wiet. Maar zo'n bekentenis hoeft, vanwege de beïnvloeding door drugs, helemaal niets met waarheid te maken te hebben 1

13 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van de paradox van de fictionele emoties: we ervaren emoties bij iets waarvan we weten dat het niet echt is, terwijl we alleen emoties kunnen ervaren als we weten dat iets echt is 1
- een weergave van de oplossing van Lamarque: ook bij onechte gebeurtenissen ervaren we echte emoties 1
- een argument vóór de stelling dat er bij het programma met de verborgen camera sprake is van de paradox: de beelden zijn altijd gemonteerd en in een context geplaatst en daarmee fictief geworden 1
- een argument tégen de stelling dat er bij het programma met de verborgen camera sprake is van de paradox: de beelden geven de echte werkelijkheid weer en zijn dus niet fictief 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- De paradox van de fictionele emoties behelst de paradox dat we emoties ervaren bij iets (film, literatuur) waarvan we weten dat het niet echt is. We zouden dus eigenlijk geen emoties kunnen ervaren omdat we alleen emoties ervaren bij dingen waarvan we weten dat ze echt zijn:
 - a) We weten dat wat in een roman of in een film gebeurt niet echt is; het is fictie.
 - b) We ervaren emoties als we een roman lezen of een film zien.
 - c) We ervaren geen emoties bij zaken waarvan we weten dat ze niet echt zijn.
 Als c) waar is, spreken a) en b) elkaar tegen 1
- Lamarque lost deze paradox op door te zeggen dat c) onwaar is: we kunnen heel goed echte emoties ervaren bij onechte of niet-bestaande gebeurtenissen 1
- Er is in het voorbeeld van de verborgen camera wél sprake van de paradox van de fictionele emoties, want wat is opgenomen is weliswaar echt gebeurd, maar je weet helemaal niet zeker of die beelden niet gewoon in scène zijn gezet. Bovendien zijn alle televisiebeelden, ook journaalbeelden bijvoorbeeld, gemonteerd en dus in zekere zin ontsproten aan de verbeelding van de makers. Er is dus net als bij de paradox van de fictionele emoties sprake van fictie. Wat we zien is niet precies zo gebeurd en dat weten we ook, terwijl we toch emoties ervaren 1
- Er is in het voorbeeld met de verborgen camera géén sprake van de paradox van de fictionele emoties omdat het getoonde echt is. De inhoud van de beelden betreffen een waargebeurde situatie. De beelden zijn niet ontsproten aan de fantasie van de makers, maar vinden plaats in de werkelijkheid. Er is dus geen sprake van de paradox, want er is bij een programma met een verborgen camera geen sprake van fictie 1

14 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat de voorstanders van een leugendetector zich het beste kunnen beroepen op het monistische standpunt 1
- een uitleg van het verschil tussen monisme en dualisme: monisme gaat ervan uit dat lichaam en geest één substantie zijn, terwijl deze in het dualisme gescheiden zijn 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Voorstanders van een leugendetectortest kunnen zich het best beroepen op het monistische standpunt dat ervan uitgaat dat lichaam en geest één zijn. De eenheid van lichaam en geest sluit het beste aan bij het noodzakelijke verband tussen emoties of leugens en lichamelijke reacties, waar het bij een leugendetectortest om draait 1
- Het verschil met het dualistische standpunt is dat dualisten ervan uitgaan dat lichaam en geest niet één zijn, maar twee gescheiden substanties. Daarbij is veel minder vanzelfsprekend sprake van een noodzakelijk verband tussen emoties of leugens en lichamelijke reacties, waar het bij een leugendetectortest om draait 1

Opmerking

Aan een antwoord dat betoogt dat voorstanders zich het beste kunnen beroepen op het dualistische standpunt kan 1 scorepunt worden toegekend, mits dat wordt uitgelegd aan de hand van de fysiologische benadering van emoties van het cartesiaans dualisme.

15 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Van der Sloots verdriet onwaar kan zijn volgens Nussbaum als dit op onjuiste feiten is gebaseerd: zijn verdriet betreft een leugen 1
- een uitleg dat Van der Sloots verdriet onwaar kan zijn volgens Nussbaum als dit op een onjuiste waardebeoordeling van de situatie is gebaseerd: het lot van Holloway doet hem niets 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Van der Sloots emotie is onwaar volgens Nussbaum indien de overtuigingen omtrent zijn verdriet op onjuiste feiten zijn gebaseerd. Dat is het geval als inderdaad blijkt dat de feiten die hij over de gebeurtenissen vertelt een leugen zijn. Een leugen is immers een onwaar feit. Dan zijn het object (een ongeluk met Natalee Holloway), en de daarbij horende overtuigingen (Natalee Holloway is dood door een ongeluk waar Van der Sloot geen schuld aan heeft), onwaar 1
- Maar zijn emotie kan volgens Nussbaum ook onwaar zijn als Van der Sloots waardeoordeel over de situatie onjuist is. Als het hem niets kan schelen dat Holloway is verdwenen en waarschijnlijk dood is, dan zijn de waarden die hij bij zijn verdriet omtrent het zogenaamde ongeluk hanteert, onjuist 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

16 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argument op basis van tekst 4 vóór de wenselijkheid van emocultuur: het 'wij-gevoel' van de verontwaardiging verbindt burgers 1
- een argument op basis van tekst 4 tégen de wenselijkheid van emocultuur: verontwaardiging is een sensationele emotie 1
- een eigen afweging op basis van beide argumenten over de wenselijkheid of onwenselijkheid van emocultuur 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- In de televisieprogramma's rondom Joran wordt een 'wij-gevoel' gepresenteerd: de massa ziet zichzelf opgewonden en verontwaardigd. Opwinding en verontwaardiging zijn sensationele emoties die weinig ruimte bieden aan rust en bezinning. Dat is precies wat wordt verstaan onder emocultuur: namelijk een nadruk op sensationele emoties. Dit wordt gezien als onwenselijk, het houdt af van een rustige en bezonnen houding 1
 - Het 'wij-gevoel' heeft een verbindende werking. Via de televisieprogramma's over Joran wordt duidelijk hoe je wel en hoe je niet een goede burger bent. De massamedia wekken saamhorigheidsgevoelens op. Dat is het wenselijke resultaat van emocultuur: onderlinge verbinding 1
 - Ik vind het onwenselijk dat wij in een emocultuur leven. Zoals Schinkel in tekst 4 laat zien wordt via de mediahype rondom Joran gezamenlijke verontwaardiging opgeroepen. Daarbij gaat het niet om de inhoud van de verontwaardiging (Jorans winstbejag of arrogantie), maar om de verontwaardiging zelf. Het 'wij-gevoel' dat wordt opgeroepen is dus niet bezonnen, maar inhoudsloos 1
- of
- Ik vind het wenselijk dat wij in een emocultuur leven omdat ik het met Schinkel eens ben dat programma's als die over Joran van der Sloot een saamhorigheidsgevoel opwekken. Een verbonden gevoel in verontwaardiging en opwinding maakt duidelijk hoe je een goed burger bent en hoe je een slecht burger bent. Ik vind dat emocultuur dus helemaal niet afhoudt van bezonnenheid of rust, maar juist gezamenlijkheid bewerkstelligt die kan aanzetten tot bezinning (over goed burgerschap bijvoorbeeld) 1

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per school in het programma WOLF.
 Zend de gegevens uiterlijk op 21 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	naar: C. Darwin, Het uitdrukken van emoties bij mens en dier, 1872
foto blz 2	http://www.google.nl/het-uitdrukken-van-emoties-bij-mens-en-dier
tekst 2	uit: Dylan Evans, Emotie, De wetenschap van het gevoel, 2001
foto blz 5	The great wave of Kanagawa
tekst 3	naar: Jigoro Kano, Mind Over Muscle: Writings from the Founder of Judo, 2006
foto blz 7	Joran van der Sloot, untitled 1
foto blz 9	Joran van der Sloot, untitled 2
tekst 4	bron: De Groene Amsterdammer, nummer 7, 15 februari 2008